

Fynsk disputats

Aage Fasmer Blomberg: Fyns vilkår under svenskekrigene 1657–1660

(Odense University Press 1973, 698 sider).

Af *H. H. Jacobsen*

Både på lokalhistorisk og rigshistorisk plan har lektor Aa. F. Blombergs disputats vakt stor interesse. Hans værk er både kronologisk og geografisk klart afgrænset, og på baggrund af et imponerende kildemateriale har han givet en detaljeret beskrivelse af de fortvivlede vilkår, den fynske befolkning måtte leve under fra den dag i slutningen af januar 1658, hvor de svenske tropper gik i land ved Tybrind, og til fredsslutningen i maj 1660.

Disputatsen har tillige et bredere sigte: Baggrunden for krigen, som fynboerne med ét fik på nært hold, belyses nærmere i dens første kapitler. Udgangspunktet er Danmarks forhold til Sverige, set på baggrund af den politiske aktivitet i 1650'erne. Her havde Odense bl. a. spillet en rolle, idet den var sæde for stændermødet i februar 1657. Her på sommeren drog svenskerne op gennem Jylland, og i oktober stormedes Frederiksodde. Fæstningen faldt, og de danske tab var store.

Det centrale i afhandlingen er krigens videre forløb, for så vidt som det har tilknytning til Fyn og de omkringliggende øer: Siden Grevens Fejde havde Fyn ikke været udsat for udplyndring af fjendtlige tropper. Disse to års indkvarteringer og plyndringer var til gengæld så voldsomme, at lektor Blomberg kan konkludere, at „ingen sinde før eller senere har en krig og en fjendtlig besættelse sat sig så dybe spor som den svenske besættelse i årene 1657–60“. Det er da også et rystende billede, der tegnes: Plyndring og mishandling hørte til dagens orden; de få kirkebøger, der er bevaret fra den tid, afslører således en lang ræk-

ke tragiske hændelser. Havde øjenvidneskildringer vundet indpas i litteraturen, havde vi i dansk litteratur haft et sidestykke til Grimmehausens skildringer af tredivåarskrigen's soldater i romanen „Simplicissimus“.

Levefoden blev betydeligt forringet. Mange var efterhånden bragt til betlerstaven, og nøden tvang folk til lovovertrædelser og selvtægt. Det hævdes, at intet sted i Danmark havde befolkningen så hårde vilkår som på Fyn i vinteren 1659–60 og det efterfølgende forår, og det gav sig udslag i en voldsomt stigende dødelighed. Kulde, pest og sult var de væsentligste årsager.

Landbruget var i store vanskeligheder. Megen jord lå udyrket hen, og hvad der blev høstet svarede næppe til udsæden. Mange bønder var så „forborgede og forgældede“, at de ikke kunne betale deres afgifter, og som følge heraf steg antallet af ødegårde støt i årene efter 1660. Resultatet var, at stordriften sejrede; en lang række mindre brug blev nedlagt til fordel for oprettelse af nye hovedgårde og ladegårde, og det fik som følge, at hoveriet blev forøget i anden halvdel af 1600-tallet. Alt i alt var der livlig omsætning af jord på Fyn i 1660'erne; ikke mindre end 30 hovedgårde skiftede ejere; i 11 af tilfældene var ejeren gået fallit.

Også købstæderne havde svært ved at komme på fode. Forretninglivet var stagnerende, idet mange borgere under krigen havde opgivet deres erhverv og havde søgt en ny fremtid på landet. I disse år søgte således kun få borgerskab i de fynske købstæder. I flere byer var over halvdel af ejendommene skaderamte, og der forestod et stort genopbygningsarbejde. En gennemgang af skifterne under og efter krigen vidner om stor fattigdom, og det fremgår af det fremlagte materiale, at tilstande som før krigen først genoprettedes hen mod slutningen af århundredet. I København og andre større byer steg befolkningstallet. I Odense og andre fynske byer var der til gengæld stilstand; i Svendborg skulle man således helt frem til år 1761, før byen havde så mange bosteder som før krigen.

Fra disputatshandlingen i Patologisk Instituts store Auditorium den 31. august 1973.

Det er en meget værdifuld undersøgelse, lektor Blomberg her har foretaget. Den bygger på et særdeles omfattende materiale: Kirkebøger, tingbøger, rådstueprotokoller, diverse regnskaber, jordebøger, matrikler o. m. a. er tappet for materiale, der kan bidrage til belysning af tidens forhold, og hvad Fyns vilkår under og efter krigen angår, lykkedes det da heller ikke at rokke ved resultaterne under forsvaret, der fandt sted på Odense Universitet den 31. august 1973.

Det store auditorium i Patologisk Institut var fyldt til sidste plads, og de mange fremmødte kunne konstatere, at der var langt mere ros til præces end ris, hvis man da ellers kan benytte denne glose om de indvendinger, opponenterne havde mod afhandlingen:

Første officielle opponent¹⁾, landsarkivar, dr. phil. *Anne Riising*, erkendte, at det var et imponerende grundigt arbejde, der forelå, og at der næppe kan findes flere konkrete oplysninger om emnet frem, med mindre der på helt uventede steder dukker

ukendt materiale op; skulle det endelig blive tilfældet, ville det ikke på nogen måde forstyrre det helhedsbillede, det digre værk giver.

Hun påpegede en mindre skævhed i afhandlingen ved at rejse spørgsmålet om, i hvor høj grad Fyn under svenskekrigen var isoleret fra omverdenen, idet hun var af den opfattelse, at forfatteren uden videre var gået ud fra, at forbindelsen mellem Fyn og København havde været afbrudt i længere tid. Hun fandt svaret på spørgsmålet af betydning for tre væsentlige forhold: den lokale administration, landsdelens økonomi og kommunikation i videste betydning, og hun påviste ved materiale fra arkiver, bevaret fra denne tid, at der i visse perioder har været forbindelse mellem Fyn og centraladministrationen. Også det kirkelige apparat synes stort set at have fungeret nogenlunde i hele perioden til trods for, at kirker og præstegårde var yndede mål for plyndringer. Hvad forbindelsen med omverdenen angik, kunne hun, i betragtning af skibenes store militære betydning, have ønsket sig en mere samlet behandling af og oversigt over de disponible skibe på Fyn. Hun erkendte, at en stor del af de aspekter, hun havde efterlyst, faktisk fandtes i afhandlingen, men så spredt, at det var ret indviklet at stykke dem sammen.

Hun mente, at lektor Blomberg i sin konklusion var alt for beskeden med hensyn til at fremhæve sine resultater, og understregede at det havde været velgørende for en gangs skyld at læse en bog, som afholdt sig fra enhver moraliserende belæring til fortidens mennesker om, hvad de burde have gjort i denne eller hin situation, og sluttede:

„Det kræver en vis energi at komme gennem dette omfangsrige værk. Men det lønner sig, for det er oven i købet morsomt! I særdeleshed er skildringen af stændermødet i Odense ganske uforlignelig, og siden „Gøngehøvdingen“ og „Dronningens Vagtmester“ har i hvert fald undertegnede ikke læst noget om svenskekrigene så underholdende som denne bog.“

Anden officielle opponent²⁾, professor, dr. phil. *E. Ladewig Petersen*, indledte med at fastslå, at lektor Blomberg ved at afgrænse sin undersøgelse regionalt til Fyn følger en lang og værdifuld tradition for fynske studier – en tradition, der indledes i 1813 med Vedel Simonsens „Fyens Vilkaar i den saa kaldte Grevens Feide“ og videreføres med bl. a. dr. H. H. Fussings landbohistoriske studier og dr. Svend Larsens disputats om det fynske rådsaristokrati; denne koncentration har den indlysende fordel, at det gør det praktisk muligt at gennemføre intensivforskning, det arbejdsmæssigt er uoverkommeligt at foretage på rigsplan.

Han havde visse indvendinger at fremføre, bl. a. at forfatteren i for høj grad har isoleret sin undersøgelse kronologisk og geografisk, og han kunne have ønsket en mere kritisk analyse af de brandskatte- og kontributionsregnskaber, der er aftrykt som bilag til disputatsen, og af de påligningsprincipper, der blev anlagt.

Han beskæftigede sig indgående med afhandlingens to hovedteser: krigens altødelæggende virkninger og genopbygningens unødige forsinkelse, fordi det enevældige styres fjerne regeringskontorer næppe kunne sætte sig ind i den nød, den fynske befolkning led. Afsnittet om krigsødelæggelserne på Fyn betegnede han som det utvivlsomt mest givtige afsnit. „Der ligger en respektindgydende arbejdsindsats bag indsamlingen af de mange lokale data, der er bogens hovedstamme“, udtalte opponenteren, „og fremstillingen er tillige holdt i en stilfærdig og nøgtern stil, som bringer os krigens hverdag og dramatik nært ind på livet“. – Bogens detailrigdom havde efter hans opfattelse sin berettigelse; men han fandt, at detaljerne undertiden var ved at tage magten fra forfatteren. – Hvad angår den anden hovedtese, revideringen af genopbygningsarbejdet efter krigen, fandt han resultaterne veldokumenterede og væsentlige, selv om han var af den opfattelse, at forfatteren med større fordel kunne have udnyttet det store materiale, der foreligger i de fynske skøde- og panteprotokoller til belysning af vilkårene for salg eller pantsætelse af fast ejendom.

Som et af bogens væsentligste resultater anførte han adelens rehabilitation over for tidligere tiders anklager for uformuenhed og standsegoisme og sluttede:

„Bogen præsenterer et overmåde omfattende, hidtil ofte uudnyttet og undertiden vanskeligt tilgængeligt materiale, og den vidner om forfatterens udprægede sans for detaljens betydning for helheden. Dens hovedvægt og problemstilling ligger helt overvejende på deskriptivt plan; men ved helt at afstå fra analytiske problemformuleringer og metoder har forfatteren i nogen udstrækning afskåret sig selv fra at kunne måle rækkevidden af sine teser i bredere, kronologiske og geografiske sammenhæng . . . På den anden side indeholder værket så meget nyt stof og en så grundig og rystende belysning af en dansk regions vilkår under og efter svenskekrigene, at det derved i sig selv opnår betydelig værdi på righistorisk plan.“

Og det gælder ikke mindre på det lokalhistoriske plan, hvor disputatsen må betegnes som et af højdepunkterne i de sidste års fynske forskning.

Det er ikke overvældende mange lokalhistoriske værker, der har set dagens lys på Fyn i det sidste årti; men dog er der i løbet af disse år antaget 3 disputatser, der primært bygger på Fyns historie: Den første i rækken er museumsdirektør Svend Larsens „Studier over det fynske Rådsaristokrati i det 17. Århundrede“, der kort tid før Svend Larsens død i 1964 blev antaget af det humanistiske fakultet ved Århus Universitet. I 1968 antog det samme fakultet 3. bind af museumsinspektør Erling Albrechtsens værk „Fynske Jernaldergrave“ som disputats, og som den tredje i rækken fulgte så lektor Blombergs afhandling om de fynske vilkår under svenskekriegen, antaget af det Humanistiske Fakultetsråd ved Odense Universitet 1973.

De 3 disputatser er blevet til under samme vilkår: Ingen af de

3 forskere har disputeret med videnskabelig karriere for øje. Deres værker er resultatet af mange års flittigt forskerarbejde, og det er først og fremmest deres kærlighed til historien, der er honoreret med dokortitlen: Svend Larsen samlede stof i næsten 25 år til sit værk om det fynske rådsaristokrati; Erling Albrechtsens arbejde er baseret på indsamling af arkæologisk materiale, som han påbegyndte kort tid efter krigen; lektor Blombergs massive værk er resultatet af næsten 25 års fritidsarbejde, og sidste hånd er lagt på værket, efter at han har taget sin afsked som historie-lærer ved Odense Katedralskole.

Det er desværre post festum, Historisk Samfund lykønsker sin sekretær og formand gennem 25 år med erhvervelsen af doktorgraden. Dets medlemmer har gennem årene nydt godt af, at han i artikler og foredrag har øst af sin store lokalhistoriske viden. De kender ham som en levende fortæller, og de, der har læst hans disputats, vil kunne skrive under på, at historisk materiale i hans bearbejdelse ikke er tørt stof. Han har haft evnen til at gøre sit stof levende, og hans disputats bør derfor finde vej til en langt større kreds end faghistorikernes, bl. a. til enhver, der nærer interesse for den fynske lokalhistorie.

Den fynske lokallitteratur er blevet beriget med et værk, der har fået videnskabens fineste stempel.

Noter:

1. Oppositionen er trykt i „Historie“, Jyske Samlinger, Ny række X, 3, 1973, si. 489 ff.
2. Oppositionen er trykt i „Historisk Tidsskrift“, 1974. Stof, som professor Ladewig Petersen ikke fik anvendt under sin opposition, danner grundlag for artiklen „Omkring stændermødet i Odense i februar 1657“, s. 14 ff.

Anmeldelser af disputatsen findes bl. a. i Flensborg Avis (18.8.1973), Politiken (26.8.1973), Morgenposten (26.8.1973), Fyns Tidende (31.8.1973), Jyllandsposten (31.8.1973), Information (31.8.1973), Göteborg-Posten (3.10.1973) og Kristeligt Dagblad (19.10.1973).

I „Tidsskrift for Historisk Forskning – 1066“ har lektor Blomberg i 3. årg., nr. 6, marts 1974 givet et rids af værkets historiografiske baggrund, s. 3–7.

